УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ
UNIVERSITY “GOCE DELCEV” SHTIP
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCES

ОБРАЗОВАНИЕТО ВО XXI ВЕК
– СОСТОЈБИ И ПЕРСПЕКТИВИ –

МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА

– ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ –

EDUCATION IN XXI CENTURY
– CONDITIONS AND PERSPECTIVES –

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

– PROCEEDING BOOK –

Штип, 24 – 25 Септември, 2015
Shtip, September, 24-25, 2015

fesconference@ugd.edu.mk

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ “ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ
UNIVERSITY “GOCE DELCEV ” SHTIP
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCES

ОБРАЗОВАНИЕТО ВО XXI ВЕК – СОСТОЈБИ И ПЕРСПЕКТИВИ –

МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА

Штип, 24 – 25 Септември, 2015

– ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ –

EDUCATION IN XXI CENTURY – CONDITIONS AND PERSPECTIVES –

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

Shtip, September, 24-25, 2015

– PROCEEDING BOOK –

Штип, 2016

Издавач / Publisher

Универзитет „Гоце Делчев“ Штип — University ”Goce Delcev” - Stip
Факултет за образовни науки — Faculty of Educational Science

За издавачот / For publisher

Проф.д-р Соња Петровска, декан / PhD Sonja Petrovska, Dean

Издавачки совет / Publishing council

проф. д-р Блажо Боев — Prof. Blazo Boev, PhD
проф. д-р Лилјана Колева Гудева — Prof. Liljana Koleva Gudeva, PhD
проф. д-р Кирил Барбареев — Prof. Kiril Barbareev, PhD
проф. д-р Дејан Мираковски — Prof. Dejan Mirakovski, PhD

Главен и одговорен уредник / Editor in chief

Проф.д-р Соња Петровска — PhD Sonja Petrovska

Технички уредник / Technical Editing:

Доц. д-р Верица Јосимовска — Ass. Prof. Verica Josimovska, PhD
Доц. д-р Билјана Попеска — Ass. Prof. Biljana Popeska, PhD
Доц. д-р Деспина Сивевска — Ass.Prof. Despina Sivevska, PhD
Славе Димитров — Slave Dimitrov

Јазично уредување / Language Editor:

Виолета Карагунова / Violeta Karagunova (Macedonian language)
Снежана Кирова / Snezana Kirova (English language)

Дизајн / Design:

Славе Димитров

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

37"20"(082)(048.3)
МЕЃУНАРОДНА научна конференција (2015 ; Штип)
Образованието во XXI век [Електронски извор] : состојби и перспективи : книга на апстракти / Меѓународна научна конференција, Штип, 24-25 септември, 2015 = Education in XXI century : conditions and perspectives : book of abstracts / International scientific conference, Shtip, September, 24-25, 2015. - Текст во PDF формат, содржи 100 стр.. - Штип : Универзитет "Гоце Делчев", Факултет за образовни науки = Shtip = University "Goce Delcev" Shtip, Faculty of educational sciences, 2015

Начин на пристап (URL): https://e-lib.ugd.edu.mk/naslovna.php. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 29.12.2015. - Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-244-275-4
1. Насп. ств. насл.. - I. International scientific conference (2015 ; Shtip) види Меѓународна научна конференција (2015 ; Штип)
а) Образование - 21 в. - Зборници - Апстракти
COBISS.MK-ID 100254474

Organizers:

University ”Goce Delcev” - Stip
Faculty of Educational Sciences
Republic of Macedonia

Organizing Committee:

Sonja Petrovska, Faculty of Educational Sciences, University “Goce Delcev“ in Stip, Republic of Macedonia
Todor Cepreganov, Faculty of Educational Sciences, University “Goce Delcev“ in Stip, Republic of Macedonia
Nikola Smilkov, Art Academy, University Goce Delcev Stip, Republic of Macedonia
Kiril Barbareev, Faculty of Educational Sciences, University “Goce Delcev“ in Stip, Republic of Macedonia
Despina Siveska, Faculty of Educational Sciences, University “Goce Delcev“ in Stip, Republic of Macedonia
Biljana Popeska, Faculty of Educational Sciences, University “Goce Delcev“ in Stip, Republic of Macedonia
Traj;e Stojanov, Faculty of Educational Sciences, University “Goce Delcev“ in Stip, Republic of Macedonia
Irena Kitanova, Faculty of Educational Sciences, University “Goce Delcev“ in Stip, Republic of Macedonia
Oliver Cackov, Faculty of Educational Sciences, University “Goce Delcev“ in Stip, Republic of Macedonia
Jadranka Runceva, Faculty of Educational Sciences, University “Goce Delcev“ in Stip, Republic of Macedonia
Verica Josimovska, Faculty of Educational Sciences, University “Goce Delcev“ in Stip, Republic of Macedonia

Editorial board:

Ph.D Leonid F. Chuprov, Russian Academy of Natural History (RANH, Moscow), Chernogorsk, Russia
PhD Mark R. Ginsberg, College of Education and Human Development at George Mason University, Fairfax, Virginia, USA
Ph.D Ivan Prskalo, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia
PhD Milan Matijević, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia
Ph.D Sinisa Opic, University of Zagreb, Croatia
Ph.D Tamara Gazdic-Aleric, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia
PhD Zaharnytska Iryna Ivanivna, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine
PhD, Lutsenko Iryna Oleksiivna, Department of Children’s Creativity, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine
PhD Sukhorukova Halyna Viktorivna, Department of Children’s Creativity, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

PhD Kot Nataliia Mykhailivna, Department of Theory and History of Preschool Pedagogy, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine
PhD Anna Studenska, Faculty of Ethnology and Educational Science, University of Silesia, Poland
Phd Alina Szczurek-Boruta, Faculty of Ethnology and Educational Science, University of Silesia, Poland
PhD Stojan Bogdanovic, University of Nis, Serbia
PhD Stojan Cenikj, Teaching Faculty, Vranje, University of Nis, Serbia
PhD Stana Smiljkovikj, Teaching Faculty, Vranje, University of Nis, Serbia
PhD Emina Hebib, Faculty of philosophy, Belgrade, Serbia
PhD Živorad Milenovic, Teaching Faculty, Ieposavic, University of Kosovska Mitrovica, Serbia
PhD Prof.Iliana Petkova, Faculty of Education, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Sofia, Bulgaria
PhD Trayan Popkochev, Sout-West University "Neofit Rilski" Blagoevgrad, Bulgaria
PhD Krasimira Mutavchieva, Trakiski Univerzitet, Faculty of Pedagogy, Stara Zagora, Bulgaria
PhD Eleonora Mileva, Teaching Faculty, National Sports Academy "Vasil Levski", Sofia. Bulgaria
PhD Anzhelina Yaneva, Sports Department, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Sofia, Bulgaria
PhD Veselina Ivanova, Faculty of Education, Trakia University, Stara Zagora, Bulgaria
PhD Elka Kirilova Yanakieva, Faculty of pedagogy, Southwest University of Neophyte Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria
PhD Margarita Koleva, Faculty of pedagogy, Southwest University of Neophyte Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria
PhD Nino Mihajlov, Faculty of pedagogy, Southwest University of Neophyte Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria
PhD Tatjana Novovic, Faculty of Philosophy, University of Niksic, Montenegro.
PhD Sonja Petrovska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Emilija Petrova Gorgeva, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Snezana Mirascieva, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Snezana Stavreva Veselinovska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Stevan Aleksoski, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Blaze Kitanov, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Nikola Smilkov, Art Academy, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Todor Cepreganov, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Snezana Jovanova Mitkovska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Kiril Barbareev, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Despina Sivevska Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Biljana Popeska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Trajce Stojanov, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Trajce Nacev, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Stojko Stojkov, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
MSc Snezana Kirova, Faculty of Philology, University Goce Delcev Stip, Macedonia
MSc Lence Nasev, Academy of Music, University Goce Delcev Stip, Macedonia

LADIES AND GENTLEMEN, DEAR GUESTS!

With great honor and pleasure I welcome You on behalf of all teachers, associates, employees and students of the Faculty of Educational Sciences at the University “Gotse Delchev” in Shtip and I wish You pleasant moments during this solemn event organized to mark 20 years of university education of teachers.

But in fact, the Faculty of Educational Sciences basis its twenty years of existence on 146 year continuous development of formal education of teachers and preschool teachers in the region. The achievements of the Pedagogical-Seminary school founded in 1869, the existence of which is linked to the name of the creator of the first primer and the first textbook for teachers - School Pedagogy - Josif Kovachev, and to the name of the great teacher Gotse Delchev, followed by the School for Teachers established in 1946, Higher Pedagogical School founded in 1959, and the Pedagogical Academy (1961) are woven into the tradition and development of our Faculty.

In 1995 the two-year formal education of teachers and preschool teachers developed into four-year university studies.

In 2007 the Pedagogical Faculty became part of the State University "Goce Delchev" in Shtip, said to be the fastest growing university in Macedonia.

Following the global trends in teacher education, modern trends in education policymaking in Europe and in the world, respecting the knowledge of the history of civilizations as an important intellectual resource for social development, as well as scientifically and experientially diagnosed educational challenges that have emerged as a result of deep changes of values in our society and globalization trends (scientific, educational, technological, and economic) the Faculty of Educational Sciences has designed study programs for I, II and III cycle of studies in accordance with the organizational - pedagogical quality standards in compliance with the principles of the Bologna Declaration and European credit-transfer system with a high level of recognition in the area of European Higher Education.

If 20 years ago our Faculty started to implement teaching with 5 PhDs and 3 masters as regular employees, today we can proudly say that our academic community is comprised of 20 PhDs and one master.

Today our students have the opportunity to educate themselves at the faculty which sees its future as a continuous development aimed at:

- Strengthening and expanding international partnerships
- Popularization of mobility of students and staff,
- Internationalization and improvement of scientific research work,
- Improvement of pedagogical approaches to teaching and links with practice, putting students at the center of the educational process.

Ladies and Gentlemen,

I take this opportunity to thank you for coming today to celebrate with us the teaching profession and our contribution to it.

We are quite aware that the road to success is long and winding and it is easier to travel with joint forces. That is why we wanted to mark this celebration by organizing a scientific conference dedicated to education in the 21st century. Let us share our knowledge, understanding and experiences regarding the situation and perspectives and suggest possible ways of modernization. 89 papers have been submitted and there are authors from 8 countries. This is really promising!

Once again, I wish you all a warm welcome and successful work.

Dean,
Prof. d-r Sonja Petrovska
24. 09. 2015., Stip

ПОЧИТУВАНИ ...

Со голема чест и задоволство, Ве поздравам во името на сите наставници, соработници, вработени и студенти на Факултетот за образовни науки при Универзитетот Гоце Делчев во Штип и Ви посакувам пријатни моменти во текот на оваа свечена манифестација организирана по повод 20 годишно факултетско образование на наставници и воспитувачи.

Факултетот за образовни науки своето постоење го темели на 146 годишниот континуиран развој на формалното образование на наставници и воспитувачи на овие простори. Во традицијата и развојот на нашиот факултет се вткаени достигнувањата на Педагошко-богословското училиште основано во 1869 год. Со чие постоење се врзува името на творецот на првиот буквар и првиот учебник за наставници – Школска педагогија – Јосиф Ковачев, и името на големиот учител Гоце Делчев, па Учителската школа основана во 1946 год, Вишата педагошка школа формирана во 1959 год, Педагошката академија (1961 год.).

Во 1995 година формалното двегодишно образование на наставници и воспитувачи прераснува во четиригодишно факултетско образование.

Во 2007 година Педагошкиот факултет стана дел на државниот Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип, кој го носи епитетот најбрзорастечки Универзитет во Р Македонија.

Следејќи ги глобалните тенденции во образованието на наставници, современите тенденции во креирањето на образовните политики во Европа и во Светот, респектирајќи ги знаењата за историјата на цивилизациите како значаен интелектуален ресурс за општествениот развој, како и научно и искуствено дијагностицираните воспитни предизвици кои се појавија како резултат на длабоките вредносни промени во нашето општество и глобализациските тенденции (научни, образовни, техничко-технолошки, економски) ФОН дизајнираше студиски програми за I, II и III циклус на студии согласно организациско –

педагошки стандарди за квалитет, согласно принципите на Болоњската декларација и Европскиот кредит-трансфер систем, со високо ниво на препознатливост во Европскиот високообразовен простор.

Ако пред 20 години нашиот факултет започна да ја реализира наставата и вежбите со 5 доктори на науки и 3 магистри, како редовно вработени, денес со гордост можеме да кажеме дека оваа академска заедница ја сочинуваат 20 доктори на науки и 1 магистер.

Денес нашите студенти имаат можност да се образуваат на факултет кој својата иднина ја гледа како континуиран развој во насока на:

- зајакнување и проширување на меѓународните партнерства,
- омасовување на мобилноста на студентите и на вработените,
- интернационализација и подобрување на научно-истражувачката работа,
- унапредување на педагошките пристапи во наставата и врските со практиката, поставувајќи ги студентите во центарот на образовниот процес.

Почитувани присутни,

Ја користам оваа прилика, да ви се заблагодарам што дојдовте денес заеднички да го чествуваме учителското дело и нашиот придонес во него.

Ние сме сосема свесни дека патот до успехот е долг и кривулест но и дека полесно се патува со заеднички сили. Затоа ова наше празнување сакавме да го одбележиме со Научна конференција посветена на образованието во 21 век, да ги споделиме нашите знаења, разбирања и искуства во врска со состојбите и перспективите како и да предложиме можни начини за негово осовременување.

Уште еднаш, На сите Ви посакувам топло добредојде и успешна работа!

Декан,
Проф. д-р Соња Петровска
24. 09. 2015. година Штип

TABLE OF CONTENTS

1. СО КВАЛИТЕТНИ ПРОМЕНИ ДО ПОКВАЛИТЕТНО УЧИЛИШТЕ
Блаже КИТАНОВ..........5
2. LANGUAGE CULTURE – A SEGMENT OF LANGUAGE EDUCATION
Violeta NIKOLOVSKA..........9
3. RESEARCH TRENDS IN EDUCATION IN MULTICULTURAL ENVIRONMENTS IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA
Elizabeta TOMEVSKA-ILIEVSKA,Emilija SIMONOVSKA JANACKOVSKA, Sadudin SADIKI..........15
4. USING AUTOMATIC TEXT CATEGORIZATION TECHNOLOGIES IN THE MODERN EDUCATIONAL PROCESS
Anna GLAZKOVA..........23
5. THE ROLE OF BUSINESS SCHOOL IN THE POST-GRADUATE EDUCATIONAL SYSTEM
Nikita RAVOCHKIN..........27
6. FORMATION OF ETHICAL RULES (CODE) IN PRESCHOOLERS THROUGH THE BULGARIAN CHILDREN'S FOLKLORE GAMES
Julia DONCHEVA..........32
7. FORMATION OF HUMAN POTENTIAL: INSTITUTIONAL MECHANISMS AND POLICIES
Stanka RINKOVA..........36
8. THEORETICAL FORMULATION AND SCIENTIFIC JUSTIFICATION OF THE PROBLEM OF TRAINING TEACHERS IN TECHNICS, TECHNOLOGY AND ENTREPRENEURSHIP
Tsvetana KOSTADINOVA ANTIPESHEVA..........41
9. INTERACTIVITY IN TEACHING STUDENTS MODERATORS
Kosta KOSTOV, Silvia KYUCHUKOVA, Hristina MILCHEVA..........45
10. EVALUATION OF STUDENTS' LEARNING UNDER THE PRISM OF EXPECTED OUTCOMES
Teuta SHABANI, Suzana NIKODINOVSKA BANCOTOVSKA..........49
11. COMMUNICATION IN THE TEACHING PROCESS. INTERACTIVE NATURE OF COMMUNICATION
Valentina VASILEVA..........57
12. PHYSICAL ACTIVITY OF 3-4 YEARS OLD CHILDREN IN KINDERGARTEN
Filip SHABANSKI..........60
13. MACEDONIAN LANGUAGE IN SECONDARY EDUCATION
Liljana MAKARIJOVSKA, Zhaklina GJORGIJOSKA..........64
14. STUDENTS' ATTITUDES TOWARDS TEACHING GRAMMAR IN THE FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM
Vesna KOCEVA, Marija TODOROVA..........69
15. FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM ANXIETY
Marija TODOROVA, Vesna KOCEVA..........75
16. TEACHERS AS A FACTOR FOR THE DEVELOPMENT OF KEY COMPETENCE CULTURAL EXPRESSION AMONG STUDENTS
Svetlana PANDILOSKA GRNCHAROVSKA, Fadbi OSMANI, Gordana STANKOVSKA..........82
17. INTRODUCTION OF THE DUAL SYSTEM IN THE BULGARIAN VOCATIONAL EDUCATION – REALITY AND CHALLENGES
Svetlana NIKOLAEVA..........86

18. THE VALUES OF EDUCATIVE FUNCTION IN RELATION PARENT-SCHOOL
Ardita CEKA, Rabije MURATI……………………………………………………………89
19. ELECTRONIC VERSUS TRADITIONAL TEST FOR MATHEMATICS IN PRIMARY SCHOOLS
Katerina PANEVA……………………………………………………………………93
20. THE SIGNIFICANCE OF LOCALLY DEVELOPED EDUCATIONAL SOFTWARE IN THE PROCESS OF SCHOOLS' COMPUTERIZATION
Olga SAMARDJIKJ JANKOVA…………………………………………………………99
21. THE ACTIVITY OF MUSICAL GAMES FOR CHILDREN
Mujeser ILJAZI…………………………………………………………………………105
22. THE PATIENT IN THE PROCESS OF LEARNING IN HIGHER MEDICAL SCHOOL
Silvia KYUCHUKOVA…………………………………………………………………110
23. INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN TEACHING MUSIC EDUCATION
Lence NASEV…………………………………………………………………………113
24. LEISURE TIME AND SPORT ACTIVITIES OF STUDENTS FROM THE FACULTY FOR PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL EDUCATION AT SOFIA UNIVERSITY "ST. KLIMENT OHRIDSKI" – BULGARIA
Georgi IGNATOV...116
25. PLACE OF LIVING AS A FACTOR IN ORGANIZING STUDENTS' LEISURE TIME
Despina SIVEVSKA, Biljana POPESKA……………………………………………122
26. METHODICAL APPROACH TO LEARNING ABOUT THE HOLOCAUST BY THE MODEL OF YAD VASHEM SCHOOL
Zhivorad MILENKOVIC………………………………………………………………129
27. A HERMENEUTIC READING OF A POETIC LITERARY WORK DURING IMPLEMENTATION OF A LESSON
Milena RISTOVA-MIHAJLOVSKA……………………………………………………136
28. SOME GUIDELINES FOR INTELLECTUAL PREPARATION DURING PHYSICAL CONTACT BETWEEN THE INSTRUMENT AND THE PIANIST
Angele MIHAJLOVSKI…………………………………………………………………142
29. IMPLICATION OF EFFECTIVE SCHOOL MANAGEMENT FOR THE CONTINUING PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS
Kristinka OVESNI, Emina HEBIB, Vera RADOVIĆ……………………………………148
30. THEORIES, SOCIAL EXPERIENCES AND PRACTICE IN INTERCULTURAL PEDAGODY
Alina SZCZUREK-BORUTA……………………………………………………………157
31. TEACHERS' ASSESSMENTS OF CERTAIN CURRICULAR DETERMINANTS IN PRIMARY SCHOOL
Milan MATIJEVIĆ, Siniša OPIĆ, Goran LAPAT…………………………………………162
32. THE SOCIO-POLITICAL IMPACT OF THE NEW SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL TRENDS IN ARCHAEOLOGY, HISTORY AND RELATED FIELDS
Ljuben TEVDOVSKI……………………………………………………………………172
33. THE PRACTICE OF TAEKWONDO AS A PREDICTOR OF MOTOR ABILITIES
Ivan PRSKALO, Anamaria RADIĆ……………………………………………………178
34. THE RELATION MOTIVE - TEACHING CONTENT IN STIMULATING COGNITIVE ABILITIES THROUGH ARTISTIC ACTIVITIES AT PRESCHOOL AGE
Maja RAUNIK KIRKOV………………………………………………………………182
35. CONTEMPORARY ADULT LITERACY MODELS
Elena RIZOVA, Zoran VELKOVSKI……………………………………………………188

36. COMPARATIVE ANALYSIS OF PROGRAMS FOR PRE-SCHOOL EDUCATORS IN EUROPE
Kiril BARBAREEV, Alma TASEVSKA……………………………………………….196

37. INCLUSIVE EDUCATION - ROLE OF THE TEACHER AND BENEFITS
Sonja PETROVSKA………………………………………………….....…………...203

38. THEORETICAL APPROACHES TO MODERN INTERPRETATION OF PEDAGOGY OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS
Eleonora MILEVA…………………………………………………………..........210

39. POSTMODERN CONCEPTS OF FOUCAULT'S EDUCATION AND ITS RELATIONSHIP WITH DISCIPLINE
Kushtrim AHMETI…………………………………………………..…………215

40. ECOLOGY – A NECESSARY FACTOR IN TEACHING METHODS FOR NATURE AND SOCIETY STUDIES FOR FORMING A RESPONSIBLE PERSON
Oliver CACKOV, Tatjana GREGOVA...219

41. THE ISSUE OF RESPECTING THE DEVELOPMENTAL POSSIBILITIES AND ACTIVITY-PLANNING IN EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT
Alma TASEVSKA, Kiril BARBAREEV……………………………………………….223

42. INTEGRATION OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES INTO PRESCHOOL EDUCATION
Tatyana V. NIKULINA……………………………………………………………….228

43. WHAT SHOULD MODERN SCHOOL LEARN
Snezana KIROVA, Dragana KUZMANOVSKA, Biljana IVANOVA……………...233

44. EDUCATIONAL FUNCTION OF THE SCHOOL IN CONTEMPORARY SOCIETY
Emilija PETROVA GORGEVA, Mitko KOCEV...238

45. SOME METHODS IN TEACHING PHYSICAL AND HEALTH EDUCATION
Marjan MALCEV…………………………………………………………………...243

46. REVIEW OF ADOLESCENT LITERATURE THROUGH COMPARATIVE ANALYSIS OF THE NOVELS "THE BLUE PATH OF LOVE" BY METODI MANEV AND "VOICE OF LOVE" FROM GROZDANA OLUJIC
Jovanka DENKOVA…………………………………………………………….....247

47. INTERPRETATION OF A LYRIC POEM IN IV AND V GRADE
Blaze KITANOV, Irena KITANOVA………………………………………………..253

48. TRAINING EFFICIENCY OF CYCLISTS SPECIALIZED IN ROAD CYCLING
Ivan KOLEV………………………………………………………………………...258

49. PHYSICAL EDUCATION AND DIAGNOSTIC PROCEDURES
Veselina IVANOVA, Galena TERZIEVA……………………………………………..262

50. PROTECTION OF IMMOVABLE CULTURAL HERITAGE THROUGH EDUCATING STUDENTS OF PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION
Trajce NACEV, Dragan VESELINOV………………………………………………...265

51. FORMATION OF TOLERANCE IN ADOLESCENTS
Valentina VASILEVA……………………………………………………...……..271

52. NEW EDUCATIONAL POLICIES AND THEIR REFLECTIONS ON SOCIAL DEVELOPMENTS
Daniela KOCEVA, Snezana MIRASCIEVA…………………………………………275

53. PRESENCE OF ENTREPRENEURSHIP IN PRIMARY EDUCATION IN MACEDONIA
Lulzim MEHMETI………………………………………………………………….280

54. CONSONANT /J/ IN COLLOQUIAL SPEECH AND ITS IMPACT ON WRITING
Blaga PANEVA……………………………………………………………………....284

55. METHODICAL STRUCTURE OF A LESSON FOR INTERPRETATION OF A FAIRY TALE
Irena KITANOVA……………………………………………………………....….289

56. THE INFLUENCE AND THE EFFECTIVENESS OF FORMATIVE ASSESSMENT AND THE FEEDBACK IN STUDENTS' SUCCESS AND ACHIEVEMENTS
Valdeta ZENUNI-IDRIZI……………………………………………………………294
57. AESTHETIC EDUCATION OF EDUCATORS AS A FUTURE CHALLENGE
Valentina PAJAZITI, Vlora MARKU-TUQI…………………………………………..299
58. SOCIAL AND COMMUNICATIONAL-INTERACTIVE COMPETENCES OF TEACHERS AND STUDENTS IN EDUCATION
Florina SHEHU……………………………………………………………………..302
59. INFLUENCE OF MEDICINES ON THE COGNITIVE SKILLS OF CHILDREN WITH CHRONIC DISEASES
Elena IVANOVA BUYUKLIEVA……………………………………………………….308
60. THE SPIRITUAL ASPECT OF HUMAN DEVELOPMENT AND THE EDUCATION IN XXI CENTURY
Eleonora PENCHEVA……………………………………………………………..312
61. RESEARCH IN TEACHING PRACTICE
Snezana JOVANOVA-MITKOVSKA…………………………………………………...316
62. HOW ARE PEACE AND TOLERANCE REPRESENTED IN HISTORY TEXTBOOKS FOR PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION
Todor CEPREGANOV, Sonja NIKOLOVA………………………………………..324
63. ETHICS AS TEACHING
Trajce STOJANOV……………………………………………………………………330
64. RISK ASSESSMENT OF HYGIENIC AIR QUALITY UPON PRESCHOOL CHILDREN'S HEALTH IN KINDERGARTEN "VERA CIRIVIRI TRENA" IN SHTIP
Snezana STAVREVA VESELINOVSKA……………………………………………335
65. ABOUT SOME EDUCATIONAL GOALS IN TEACHING-SOCIO-CULTURAL PROBLEM OR A CHALLENGE MODERN EDUCATION
Snezana MIRASCHIEVA, Emilija Petrova GJORGJEVA, Daniela KOCEVA….339
66. ESCAPE FROM THE WAR –TIME IN THE UNCERTAINTIES OF LIFE TO REFUGEE IN BULGARIA. FUNDAMENTAL RIGHTS OF PERSONS SEEKING INTERNATIONAL PROTEKTION IN TERMS OF THE BUREAUCRATIC SYSTEM IN BULGARIA
Pavlin PETROV………………………………………………………………………344
67. HIGHER EDUCATION IN THE PERIOD OF TRANSITION
Verica JOSIMOVSKA………………………………………………………………353
68. RESEARCH OF THE CONFLICT ZONES IN THE SYSTEM OF INTERPERSONAL RELATIONSHIPS OF THE CHILD BY THE METHODOLOGY OF RENE GILLE
Julia DONCHEVA…………………………………………………………………….356
69. CLASSROOM SOCIAL CLIMATE
Despina SIVEVSKA…………………………………………………………………..360
70. COMPATIBILITY OF PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOOL CURRICULA IN R. MACEDONIA
Snezana JOVANOVA-MITKOVSKA, Biljana POPESKA………………………….366
71. THE IMPORTANCE OF THE CAREER CONSELING PROCESS
Tanja ATANASOSKA, Biljana CVETKOVA DIMOV, Ana GJORGJEVA……….376
72. ROLE OF MANAGEMENT IN IMPLEMENTING EDUCATION INCLUSIVE POLICIES
Sadete TERNAVA-OSMANI, Voglushe KURTESHI……………………………….380
73. WHICH FACTORS ACCORDING TO THE PARENTS AFFECT THE EDUCATION OF CHILDREN
Voglushe KURTESHI……………………………………………………………….385

74. THE PHILOSOPHICAL PARADIGM OF SIGMUND FREUD
Slobodan MARKOVIC…………………………………………………………….....370
75. EDUCATIONAL NEEDS AND ACHIEVEMENTS OF ROMA CHILDREN AND OTHER CHILDREN FROM MARGINAL ETHNIC GROUP IN RM
Stevan ALEKSOVSKI……………………………..………………………….....377
76. COMMUNICATIVE-PEDAGOGICAL FEATURES OF COMMUNICATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS-COMMUNICATIVE COMPETENCE
Biljana GRAMATKOVSKI, Jasminka KOCHOSKA………………………………..387

UDK: 37.091.322:81-028.31

CONSONANT /J/ IN COLLOQUIAL SPEECH AND ITS IMPACT ON WRITING

Blaga PANEVA[1]

Abstract

The subject of this study is the use of the consonant /j/, which we conducted among high school students. Through written texts we reached the conclusion that a sonant as part of the consonant system is incorrectly used by students. Practice confirmed that the consonant /j/ (as most of the consonants: v, f, k, kj, gj, z, s, zh, sh) is incorrectly used in different positions in a word. Our goal is, through the analysis of examples, to see how the acoustic effect of one sound sonant (which by its sound approaches vocals) affects the writing and how these changes contribute to the proper use of the spelling norm.

Keywords: *language, sonants, adverb, spelling, reflection.*

КОНСОНАТОТ /Ј/ ВО КОЛОКВИЈАЛНИОТ ИЗГОВОР И НЕГОВОТО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ ПИШУВАЊЕТО

Абстракт

Предмет на анализа во овој труд е употребата на сонантот /j/ базирана врз истражување кое го спроведовме кај ученици од средно образование. Преку пишаните текстови дојдовме до констатација дека и сонантите, како дел од консонантниот систем, учениците погрешно ги употребуваат. Практиката повторно ни потврдува дека и сонантот /j/, (како и поголем дел од консонатите: в, ф, г, к, ѓ, ќ, з, с, ж, ш) погрешно се употребува во различни позиции во зборот. Наша цел е преку анализа на примерите да видиме колку акустичкиот ефект на еден звучен сонант (кој со својата звучност се доближува до вокалите) влијае врз пишувањето и на кој начин настанатите промени можат да придонесат да донесеме релевантни заклучоци за понатамошни насоки во наставата за примена правописната норма.

Клучни зборови: *јазик, сонанти, фонемски статус, правопис, рефлексија.*

Правописна норма

Во наставните програми по македонски јазик и литература јасно е дефинирано кои знаења учениците треба да ги усвојат и како тие знаења функционално да го пренесат во писмен текст. Сепак, праксата покажува дека обемот и начинот на погрешна употреба е голем во сите образовни нивоа. Токму во таа насока е потребно ученикот да го владее правописот на согласките и самогласките, особено на оние во кои се јавуваат грешки и колебања. (Наставна програма по македонски јазик и литература за I година, Министерство за образование и наука, 2001:6)

Сонантот /j/ и стандарднојазичната норма

Стандарднојазичната норма во секое современо општество од говорителите на тој јазик бара да ги почитуваат правилата за пишување и зборување. Тука посебно би потенцирале дека правилата се усвојуваат во текот на целиот образовен процес, но и по завршување на образованието. Правописот како збир од правила и законитости со кои се одредува еднообразното предавање на кажаното по писмен пат, треба да го одразува развитокот и напредокот на јазичната практика. (Бојковска, Пандев, Минова-Ѓуркова, Цветковски 1997:230). Кога зборуваме за напредок на јазичната практика, секој кој го зборува својот јазик потребно е да ги почитува правописните и правоговорните правила и норми. Колку и како се почитуваат востановените правила и прописи за пишување на гласот /j/ беше цел на ова

[1] BDE, Skopje, Macedonia, blagapaneva@yahoo.com

истражување. Материјалите кои ни беа достапни беа индивидуални ученички писмени текстови изработени на часовите по македонски јазик и литература во средно образование. Од разните видови ученички текстови воочивме дека во поголем дел од нив учениците прават грешки при употребата на сонантот /*j*/. На што се должи ваквата погрешна употреба?

Артикулациска база

Според поделбата на согласките, *j* е звучна тврдонепчена согласка со основа од вокалски карактер. Артикулациите кои им се најблиски на вокалите, се најмногу гласни и во определени ситуации може да бидат сметани за алофони на самогласките.

Гласот *j* го изговараме интензивно, само малку потесно од вокалот *и.* Тој се изговара најјасно на почетокот на зборот, додека во другите позиции струјниот елемент ослабува, па имаме неслоговно *и*. Затоа и се забележува во слабописмените текстови да се мешаат на крајот на зборот и на крајот на слогот буквите за овие два гласа - *и, j.* (Конески 1982: 102).

Промените кај овие зборови ќе ги групираме според промените кои се дадени во табелата во продолжение:

Табела 1. Зачестеност на грешките

Правилно	Вид на промена	Зачестеност
Кое	сонант> вокал/ разлагање на две фонеми	5
мили**ј**арда	меѓу вокали	5
оваа	меѓу вокали	4
патува**ј**ќи	губење на сонантот ј	4
биде**ј**ќи	губење на сонантот ј	7
иде**ј**а	губење на сонантот ј меѓу два вокали	7
истори**ј**а	губење на сонантот ј меѓу два вокали	6
теори**ј**а	губење на сонантот ј меѓу два вокали	6
турне**ј**а	појава на сонантот ј меѓу два вокали	5
заробиј**а**	губење на сонантот ј меѓу два вокали	5
убиеја	губење на сонантот јмеѓу два вокали	6
напи**ј** се	губење на сонантот ј во финална позиција пред консонант од следниот збор	4
фантази**ј**а	губење на сонантот ј меѓу два вокали	5
крил**ј**а	губење на сонантот ј во позиција по смекнато /л'/	3
своите	замена на вокал со сонант пред консонант	2
свои проблеми	замена на вокал со сонант во финална позиција	5
моите	замена на вокал со сонант пред консонант	7
кој	замена на сонант со вокал	6
Луј	замена на сонант со вокал	2
добие	појава на сонантот меѓу вокали (во хијат)	7
волја	меѓу сонант и вокал	4
веќе	антиципација на мекост	4
којшто	замена на сонант со вокал	2
денонoќие	појава на сонантот меѓу вокали (во хијат)	6
теориски	појава на сонантот ј меѓу вокал и консонант	2
историски	појава на сонантот ј меѓу вокал и консонант	7

Оваа констатација на Конески се потврди и при анализа на текстовите од учениците каде беше видлив степеност на зачестеност на грешките кај овие зборови: **кој (кое-које), милијарда (милјарда, миљарда), оваа (оваја), патувајќи (патувајки, патуваки), бидејќи (бидејки, бидеки), идеја (идеа), историја (историа), теорија (теориа), турнеја (турнеа), заробија (заробиа), убиеја (убиеа), напиј се (написе), фантазија (фантазиа), крилја (крила), своите (својте), свои проблеми (свој проблеми), моите (мојте), кој (кои), Луј (Луи), добие (добије), волја (воља), веќе (вејке), којшто (коишто), денонокие (денонокије)**[1] и др. Зачестеноста на погрешна употреба се движеше од два до седум и поради тоа тие беа предмет на анализа.

Звуковен / графички изглед

Културниот изговор на секое општество, па и на нашето, треба да ги почитува правоговорните / правописните норми и да се раководи според нив, додека колоквијалната практика е различна. Изговорот влијае врз пишувањето токму поради фактот што не постои правопис што ќе може да го предаде идеално она што се изговара, со соодветните графички знаци за секоја фонема, затоа што морфологијата наложува да се зачуваат фонеми во позиции кои се морфолошки силни, што значи дека нема фонетски правопис туку фонолошки, а таков е впрочем и нашиот, секогаш со отстапки во корист на морфологијата, односно морфонологијата. Од друга страна, ниското ниво на писменост, односно недоволното читање на секаков вид литература од страна на учениците, доведува до ситуации да не се почитуваат секогаш правилата, туку да се функционира по слух (или по автоматизам) од некои претходни примери и нивниот сличен звуковен / графички изглед (како што е ситуацијата со мешањето на *којшто* и *коишто*) да повлијае за погрешно пишување.

Зачестеноста на промените во запишувањето кај погоре регистрираните зборови упатува на факултативната примена на */j/* меѓу одредени вокали, при што според правописното правило /j/ никогаш не се пишува ако вториот вокал е */е/* или */и/*. Сонантот */j/* се изговара малку потесно од вокалот */и/* и поради тоа се случува мешање на */и/* и */j/.* Всушност гласот /j/ е таков глас, со квазивокалски карактер, којшто во изговорот може често да се изедначи со изговорот на вокалот од преден ред /*и*/. Токму таква појава забележавме во грешките од типот **којшто** каде еднинската форма неправилно се употребува наместо множинската – **коишто.**

Позиции на фонемата /j/

Настанатите промени во пишувањето на *ј* анализирани се според појавените грешки согласно позицијата која фонемата /j/ ја има во зборот, почетна, средишна или финална позиција (меѓу вокали, меѓу консонанти, за разбивање на хијат (зев)).

На почетокот ќе се задржиме на грешките во пишување од типот **идеа, историа, теориа, турнеа, фантазиа.** Што вели правописот за ваквите позиции? Во позиција меѓу два вокали, особено меѓу *и* и *а* секогаш се пишува *ј,* со што е избегнат хијатот, односно зевот. Пишувањето на *ј* во оваа позиција е конвенција и тука *ј* нема фонемска вредност, па не мора секогаш да биде изговорено (уште повеќе затоа што има дијалекти во кои ваквите вокални секвенци не се отклонуваат, пр. вратничко-полошките говори, сп. Лаброска и др. 2012: 28-29), но во нашето истражување се покажа обратното. Во секој од наведените зборови **(историја, теорија, заробија, фантазија)** зачестеноста на промената е поголема од пет и ни покажува дека во пишувањето според изговорот во кој воочуваме дека *ј* слабо се слуша. Дополнителен проблем во меморирање на правописното правило прави правилото за пишување на множинските форми од овие именки каде што нема *ј*. Овде, според нашиот личен став, дополнително влијание врз грешките во пишувањето кај учениците е прекумерното користење на интернетот и читање и пишување на странски јазици во кои, во истиве зборови кои се интернационализми, имаме завршеток во којшто има хијат, што дополнително влијае учениците да го перцепираат графичкиот изглед на лексемите без присуство на *ј*.

Обратна ситуација имаме кога се употребува наставката **–иски.** Иако не се пишува **ј** (**историја – историски**, **теорија – теориски**) учениците го пишуваат во текстовите **(историјски**, **теоријски)** водени повторно од туѓојазично влијание, овојпат веројатно од српскиот, односно хрватскиот јазик каде што во оваа позиција се пишува *ј*.

[1] Зборовите во заграда се погрешно напишани во ученичките текстови кои беа предмет на анализа.

Трета ситуација во поглед на погрешно запишување поврзано со *ј*, се заменските форми **оваја** и **које** во кои има вишок буква односно се појавило едно *ј*, што за волја на вистината често се слуша во изговорот, но според правописот не се пишува. Тука ќе ги протолкуваме и следниве погрешни примери **својте, свој проблеми,** и **мојте.** Според правописот меѓу две самогласки, ако втората е *и* не се пишува *ј* **(кои, свои, мои)**. (Видоески, Б., Димитровски, Т., Конески, К., Угриновска-Скаловска, Р., 1998:11) Ова правило не се почитува под влијание на изговорот, при што настанува мешање на формите за еднина и множина. Поразителен е фактот што ваквото мешање се јавува и кај матурантите и кај наставниот кадар кој предава македонски јазик.

Формите од глаголскиот прилог **(патувајќи, бидејќи)** произлегуваат од формата на активниот партицип на презентот чиј континуант во македонскиот јазик е токму глаголскиот прилог (Конески, 1981: 181). Во овие форми учениците ги прават најголемиот број грешки и во писмениот јазик не го пишуваат сонантот *ј*. Во контекст на глаголскиот прилог преку примерите **(патувајќи** и **бидејќи)**, во најголем број случаи е воочлива и промената на ќ во к, но во нашето истражување сретнавме реченици во кои беше испуштен и сонантот /*ј*/ и примерите беа напишани како **патуваки, бидеки** што повторно е показател за недоволната писменост на учениците. Интересен е коментарот на учениците кај кои беа забележани овие промени дека и во изговорот не се слуша ниту ќ ниту ј, што можеме да го толкуваме можеби како влијание на родениот говор на учениците врз изговорот, а има такви форми на прилогот во нашите дијалекти, но тоа не нè амнестира сите нас кои сме дел од образовниот процес од вината за неисполнетата наставничка задача, а тоа е да ги описмениме нашите ученици.

Во средишна позиција во примерот **милијарда,** учениците зборот го пишуваат и го изговараат на друг начин - **миљарда** каде што имаме повторно влијание на изговорот врз пишувањето**.** Употребата на групата *лј,* ако е востановена како правило според правописот треба да се почитува (сп. Видоески, Б., Димитровски, Т., Конески, К., Угриновска-Скаловска, Р., 1998: 9-10), а не како во примерот да се напише **воља,** наместо **волја,** што можеби соодветствува на изговорот, но не и на правописот.

Во финалната позиција во формите на заповеден начин во писменото изразување се губи *ј* **(напиј се - написе),** а од примерот се гледа дека дури имаме слеано пишување на заповедната глаголска форма со повратната заменка! Повторно прашање, каде ни е писменоста?

Кај странските имиња кои завршуваат на *ј, /ј/* учениците често го заменуваат со *и* што е можеби од фонетски аспект разбирливо, но од културолошко-јазичен аспект е поразително затоа што сведочи навистина за недоволната начитаност на нашите ученици **(Луј-Луи).**

Во примерот **убиеја,** кој учениците го напишале како **убиеа,** не се почитува правописното правило со кое /*ј*/ разбива група од три вокали (Конески 1982:104).

Повторно ќе истакнеме дека *можеби* дел од овие промени се направени под влијание на странските јазици во кои употребата на /*ј*/ е различна отколку во нашиот јазик, особено кога станува збор за формите во множина, но тоа не го оправдува начинот на употреба и непочитување на правописно-правоговорните правила.

Заклучок

Од дваесет и четирите примери, кои беа предмет на анализа, со вкупна зачестеност на грешките преку сто, можеме да констатираме дека при усвојувањата на знаењата од областа јазик особено внимание треба да се обрне на грешките кои ги прават учениците од аспект на изразувањето и усното и писменото.

Констатиравме дека во најголем број од примерите грешките кои ги прават учениците се под директно влијание на *изговорот, на преголемата употреба на техниката и технологијата, намаленото ниво на комуникација, несоодветно реализирање на наставните содржини и несоодветно реализирање на поставените цели во наставните програми по македонски јазик и литература*.

Ако учениците се изразуваат произволно, без да водат сметка за почитување на правописните правила, ако наставниците не ги исправаат грешките на часовите, ако не изнаоѓаат нови методи и форми на работа кои ќе даваат ефект да се подобри сегашната состојба тогаш ни останува и да завршиме со една реченица од Граматиката на македонскиот литературен јазик на Блаже Конески

„Меѓутоа, некои навици на изговарање сепак постојат, па и доста тешкото и до голема степен условното опфаќање на оваа материја во правописни правила, се опира на нив.“ (Конески, 1982:103).

Нашето прашање е – што треба да направиме со навиците во изговорот и до кога ќе ги толерираме во пишан текст? Зависи од сите нас.

Користена литература

Бојковска, С. Пандев, Д., Минова-Ѓуркова, Л., Цветковски, Ж. (1977). Македонски јазик за средното образование, Скопје, Просветно дело.

Видоески, Б., Димитровски, Т., Конески, К., Угриновска-Скаловска, Р. (1998). Правопис на македонскиот литературен јазик, Скопје, Просветно дело.

Видоески, Б. (1978). „Вокалните системи на македонскиот литературен и дијалектен јазик“ Прилози, МАНУ, Оддел. за лингвистика и литературна наука, III, 1:79-98.

Конески, Б. (1962-1963). „За некои морфолошки пречки на фонетските промени во македонскиот јазик“, Македонски јазик, XIII-XIV, 1-2: 5-15.

Конески, Б. (1981). Историја на македонскиот јазик, Скопје, Култура.

Конески, Б. (1982). Граматика на македонскиот литературен јазик, Скопје, Култура.

Лаброска, В. и др. (2012). *Вратничко-полошките говори-духовна ризница*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Министерство за образование и наука, (2001). Наставна програма по македонски јазик и литература за прва година гимназиско образование, Скопје.

Миќуновиќ, Љ. (1990). Современ лексикон на странски зборови и изрази, Скопје, Наша книга.

Пандев, Д. (2004). Говорење и пишување, Скопје, Просветно дело.

Силјаноски, В. (1970). „За изговорот на л, љ, л+ј“, Литературен збор, XVI, 2:18-19.

Томовски, Д. (1965). „За некои фонеми и алофони во македонскиот литературен јазик“, Македонски јазик, XIII, 279-285.